

19. Yüzyılın İlk Yarısında Ahıska Sancağının Timar Gelirleri Üzerine Bir İnceleme (1815–1829)

A Study on Timar Revenues of Ahıska Sanjak in the First Half of the 19th Century (1815–1829)

Hayrettin PULAT¹

Ağrı İbrahim Çeçen, Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü, Ağrı, Türkiye

Department of History, Ağrı İbrahim
Çeçen, University, Faculty of Arts
and Sciences, Ağrı, Turkey

**Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde
hazırlanmakta olan Çıldır Eyaleti
(1768–1830) isimli tezden türetilmiştir.

Geliş Tarihi/Received: 28.01.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 30.03.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 26.05.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Hayrettin PULAT
E-mail: hpulat@agri.edu.tr

Atıf: Pulat, H. (2023). 19. Yüzyılın İlk
Yarısında Ahıska Sancağının Timar
Gelirleri Üzerine Bir İnceleme
(1815–1829). *Turcology Research*,
77, 205–216.

Cite this article as: Pulat, H. (2023).

A Study on Timar Revenues of
Ahıska Sanjak in the First Half of
the 19th Century (1815–1829).
Turcology Research, 77, 205–216.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

ÖZ

Timar sistemi Osmanlı Devleti'nin nakdî olarak bir harcama yapmadan büyük orduları finanse etmek için uyguladığı ve esas itibarıyla ziraate dayalı bir idari pratiktir. Böylece Osmanlılar hem üretimde sürekliliği hem de taşra idaresini temin ediyordu. Ancak devletin sınırlarının gelişmesi, dünyada meydana gelen siyasi, ekonomik ve askeri gelişmeler neticesinde zamanla timar sistemi önemini yitirmeye başladı ve 19. yüzyılın ilk yarısında da kaldırıldı. Bu çalışma kapsamında da 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin Kuzeydoğu Anadolu'sunda önemli bir eyalet merkezi olan Ahıska sancağının timar gelirleri incelenmiştir. Ahıska sancağının yıllık timar gelirleri incelenirken altı adet cebe yoklama defteri kullanılmıştır. Bu defterlerden biri Ahıska kalesinde görev yapan askeri personele tahsis edilen timarlara dair bilgiler içermektedir. Defterlerden ikisi Azgur kalesinde görev yapan askerlere tevcih edilen timarları ihtiva etmektedir. Geriye kalan üç defterde de Ahıska sancağının değişik nahiyelerindeki timarların miktarı ve kimlere tevcih edildiği gibi bilgiler mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Ahıska, Azgur, Cebe Yoklama Defteri, Gelir, Timar

ABSTRACT

Timar system is an administrative practice based on agriculture, which the Ottoman Empire implemented to finance large armies without any monetary expenditure. Thus, the Ottomans ensured both continuity in production and provincial administration. However, as a result of the enlargement of the borders of the state and the political, economic, and military developments in the world, the timar system began to lose its importance over time and was abolished in the first half of the 19th century. Within the scope of this study, the timar revenues of the Ahıska sanjak, which was an important provincial center in the North East Anatolia of the Ottoman Empire in the first half of the 19th century, were examined. While examining the annual timar revenues of the Ahıska sanjak, six Cebe Inspection Registers were used. One of these registers contains information about the timars allocated to the military personnel working in the Ahıska castle. Two of the registers contain the timars given to the soldiers serving in the Azgur castle. In the remaining three registers, there is information such as the amount of the timars in the different sub-districts of the Ahıska sanjak and to whom they were consigned.

Keywords: Ahıska, Azgur, Cebe Inspection Register, revenue, timar

Giriş

Dar anlamda bakım, ilgi (İnalçık, 2012: 168) manasına gelen timar, geniş anlamıyla Osmanlı Devleti'nde geçimlerini sağlamak için askerlere ve memurlara belirlenmiş bölgelerden verilen ve yıllık geliri 20.000 akçeyi aşmayan mirî araziye ifade etmek için kullanılan bir terimdir (Barkan, 1979: 286). Timarlar, verilen

1 Osmanlı Devleti'nde yaşanan enflasyonlar neticesinde akçedeki değer kaybı üzerine 18. yüzyıldan itibaren akçe yerine para birimi olarak kuruş kullanılmıştır (Pamuk, 2002: 458). Nitekim ele alınan dönemdeki defterlerin sonuncusu olan 2062 numaralı defterde timarların kuruş olarak tevcih edildiği görülmektedir (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829: 23/1). Ancak daha önceki defterlerde timarların akçe olarak tevcih edildiğine dair kayıtlar da vardır (DFE. RZ. d., Def. No. 1938, 1233/1817-1818: 12-13; DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818: 4, 11). Timar yoklamalarında dair yapılmış iki çalışmada tevcih edilen timarların

kişilerin hizmetlerine göre isimlendirilmiştir. Saray hizmetinde bulunup timar verilenlerin timarlarına *hizmet timarı* veya *sivil timarı* denilmektedir. Diğer bir timar türü ise kaleleri korumak için kalelerde bulunan görevlilere verilen timarlardır ve bunlara *mustahfiz timarı* denir. Kalelerdeki görevliler, hizmetlerini eda ettikleri sürece timarlarını tasarruf edebilmekteydiler. Mahlûl kalması durumunda timar, başka birine verilir. Timarlı sipahi denilen hem ziraî üretimde bulunan hem de sefer zamanlarında sefere katılan timar sahiplerinin tasarruf ettiği timarlara *eşkinici timarı* denir. Timar sahibinin ölmesi veya başka bir sebeple timarın boş kalması durumunda, tasarrufundaki timar eli silah tutan oğlu var ise ona, yok ise başka birine verilir (Halaçoğlu, 1991: 86; Karabıyık, 2019: 613-614).

Timar, Osmanlı Devleti'nin toprak tasarruf modelinin en küçük birimi olarak ifade edilse de genel olarak sisteme de adını vermiştir. Timar sisteminin içerisinde gelirleri 20.000 ile 100.000 akçe arasında olan ve zâim tarafından tasarruf olunan daha çok orta dereceli devlet memurları ile sipahi subaylarına tevcih edilen zeâmetler de mevcuttur (Afyoncu, 2013: 162). Zâimler dirliğinin bulunduğu yerde ikamet etmek zorundaydılar. Ayrıca sefer zamanında uhdelilerdeki cebelilerle savaşa gitmekle de mükelleftiler. Görevlerini ihmal etmedikleri sürece timarlarını tasarruf edebildikleri ve bu timarlar sebepsiz yere kendilerinden alınamazdı (Karabıyık, 2019: 612-613). Babanın ölümüyle boş kalan zeâmet erkek çocuklara kalabilirdi. Böyle bir durumda büyük çocuğa daha fazla pay verilmekteydi. Diğerlerine verilen pay ise zeâmet geliri düzeyinde tutulmaya çalışılırdı (Sahillioğlu, 1986: 478). Sistem içerisindeki en büyük paya sahip üçüncü kategori ise hâslardır. Hâslar 100.000 akçeden fazla gelire sahip birimleri ifade etmek için kullanılır ve temelde iki kısma ayrılır. Bunlardan biri *havvâs-ı hümâyun* diğeri ise *havvâs-ı vüzerâ/ümerâdır*. Havvâs-ı hümâyun adından da anlaşılacağı üzere gelirleri padişaha ait hâsları ifade etmek için kullanılmıştır. En zengin ve güvenilir kaynaklar bu kesim içerisinde yer alır. Havvâs-ı vüzerâ/ümerâ ise devlet ricali, eyalet ve sancak beylerine tahsis edilen has çeşididir (İnalçık, 2012: 169).

Teorik çerçevesi yukarıda belirtilen sistemde timarların kimlere tevcih edildiğini tespit etmek amacıyla tahrirler yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin maliye teşkilatı içerisinde yazma, kaydetme, deftere geçirme anlamlarına gelen tahrir, vergileri ve vergi mükelleflerinin tespiti için farklı zamanlarda ülke sathında yapılan sayımları ifade eden bir terimdir (Öz, 2010: 425). Ancak 16. yüzyılın sonlarından itibaren yeni tahrirlerin istisnai durumlar dışında yapılmamasından dolayı sefer dönemlerinde kullanılan icmâl defterlerindeki kayıtlar eskিয়ে kullanılamaz hale gelmiştir. Yeni kayıtları ihtiva eden timar-ruznâmçe defterlerindeki bilgiler de kullanım açısından pratik değillerdir. Seferlerde bulunması gereken timarlı sipahilerin tespiti ve sefer zamanlarında yoklanabilmesi için yeni bir defter türü ortaya çıkmıştır. Cebe yoklama defteri olarak isimlendirilen bu defterler timar-ruznâmçe defterlerindeki kayıtlardan istifade edilerek hazırlanmıştır. Bu defterler muhteva olduğu bölgenin timarlı yoğunluğuna göre eyaletlere veya sancaklara göre tanzim edilirdi. Bazı defterlerde ise birkaç sancak veya birkaç eyaletin timar kayıtlarını görebilmek mümkündür. Bu defterler genel olarak 40-70 veya 90-110 yıllık timar-ruznâmçe defterleri taranarak oluşturulmuştur (Afyoncu, 2014: 36-37).

Bu çalışma kapsamında altı adet cebe yoklama defteri incelenmiştir. Bunlardan üçü kalelerdeki görevlilere verilen timarları ihtiva ettiğinden *mustahfiz timarı* olarak değerlendirilebilecek timar gelirlerini muhtevirdir. Ahıska sancağı dâhilinde Ahıska ve Azgur kaleleri mevcut idi. Ahıska sancağı ve dolayısıyla kalesi aynı zamanda Çıldır eyaletinin de idare merkezi olması bakımından mühimdir. Ahıska kalesindeki neferlere ait timar gelirlerini içeren defter on beş sayfadan oluşmaktadır. Defterdeki timar kayıtları ikinci sayfadan itibaren başlamaktadır ve on beşinci sayfa boştur. Defterde timarın kime ve ne zaman tevcih edildiği, hangi sancak, nahiye ve karyede bulunduğu, kıymetinin ne kadar olduğu ve tevcih edilen kişinin hangi görevi ifa ettiği bilgisi mevcuttur. Bu bilgiler mali muhtevaya sahip olduğundan siyakat yazısı ile kaleme alınmıştır. Bunun yanı sıra timar başkasına geçtiyse bunun nedeni ve tarihi de üst tarafa rik'a veya divanî yazıyla kaydedilmiştir. Defter H. 1231 (M. 1815-1816) tarihlidir (DFE. RZ. d., Def. No. 1920, 1231/1815-1816). Azgur kalesine ait iki adet tespit edilmiştir. Bu defterler de yukarıda belirtilen bilgileri ihtiva etmektedir. İki defterin ismi de *Defter-i Yoklama-i Mustahfizan-ı Kal'a-i Azgurdur*. İlk defter H. 1229 (M. 1813-1814) tarihlidir (DFE. RZ. d., Def. No. 1885, 1229/1813-1814). İkinci defter ise arşiv kaydında H. 1223 (M. 1808-1809) olarak kaydedilmiş de incelendiğinde defterin H. 1233 (M. 1817-1818) senesinde tutulduğu tespit edilmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1938, 1233/1817-1818). Ahıska kalesinde timar tevcih edilen neferata dair bir defter var iken Azgur kalesine ait iki defterin olması, söz konusu kaledeki timar tevcih edilen neferlere, tahsis edilen timar gelirlerine ve timar tevcihi yapılanların sayısında meydana gelen değişikliklere dair mukayese imkanı vermesi bakımından önemlidir.

Mustahfiz timarları ihtiva eden üç defterden başka incelenen diğer üç defterdeki kayıtlar ise *eşkinici timarı* olarak tarif edilebilir. Bu defterlerden ilki *Defter-i Yoklama-i Liva-i Ahıska ve Çıldır* olarak isimlendirilmiştir. H. 1231 (M. 1815-1816) tarihli olan bu defterde Çıldır ve Ahıska sancaklarındaki timarlılar kaydedilmiştir. Çalışma sadece Ahıska sancağını ihtiva ettiğinden Çıldır sancağına ait timarlar incelenmemiştir. Yukarıda belirtilen defterlerden farklı olarak bu üç defterde timar mutasarrıflarının görevlerine dair bir bilgi yoktur. İkinci sayfadan itibaren başlayan defter kırk bir sayfadan oluşmaktadır (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816). *Defter-i Yoklama-i Liva-i Ahıska* ismini taşıyan ikinci defter sadece Ahıska sancağına ait timarlıların bilgilerini ihtiva etmektedir. İkinci sayfadan itibaren başlayan defter yirmi dokuz sayfadan oluşmaktadır (DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818). Üçüncü ve son defter ise *Defter-i Cebe-i Liva-i Ahıska* ismiyle kaydedilmiştir. Dördüncü sayfadan itibaren başlayan defter otuz iki sayfadır (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829) (Tablo 1).

Çalışmanın esasına geçmeden önce kavram karmaşasının önüne geçmek adına kullanılan bazı bazı terimler hakkında bilgi verilmesi yararlı olacaktır. Çalışma boyunca sıklıkla kullanılan *toplam gelir* has, zeamet ve timar gelirlerinin toplamını ifade etmek için kullanılmıştır. Bunun haricinde *timar gelirleri* denildiğinde kast edilen, toplam gelirden 19.999 akçeye kadar olan topraklardır. Aynı şekilde *zeamet gelirlerinden* maksad zâimin tasarrufunda olan 20.000-99.999 akçeye tekabül eden topraklardan elde edilen gelirlerdir. *Has gelirleri* de çalışmada özeline Çıldır beylerbeyine tahsis edilen 900.110 akçedir. Sadece rakam olarak verilen gelirler de akçe/kuruş olarak anlaşılmalıdır. Bunların haricinde *nahiye* denildiğinde 19. yüzyılda idari birim olarak Osmanlı taşra idaresi içerisinde yer alan ve müdür tarafından

kiymetleri kuruş olarak belirtilmiştir (Karabıyık, 2019; Karabıyık, 2020). Sözü edilen iki çalışmanın da esasını oluşturan defter 1830 tarihlidir. Bu çalışma kapsamında kullanılan 2062 numaralı cebe yoklama defteri de 1828-1829 tarihlidir. Buradan hareketle 1820'li yıllardan sonra timar tevcihlerinde timarların kıymetlerinin kuruş olarak yazılmış olduğu muhtemeldir. Dolayısıyla timarların kıymetleri verilirken defterlerde kullanılan para birimine riayet edilecektir.

Tablo 1.
İncelenen Defterler

Defterin Adı	Defterin Tarihi	Defter No
Defter-i Yoklama-i Mustahfızan-ı Kal'a-i Azgur	H. 1229/M. 1813-1814	1885
Defter-i Yoklama-i Mustahfızan-ı Kal'a-i Azgur	H. 1233/M. 1817-1818	1938
Defter-i Yoklama-i Liva-i Ahıska ve Çıldır	H. 1231/M. 1815-1816	1920
Ahıska cebe yoklama defteri ¹	H. 1231/M. 1815-1816	1914
Defter-i Yoklama-i Liva-i Ahıska	H. 1233/M. 1817-1818	1990
Defter-i Cebe-i Liva-i Ahıska	H. 1244/M. 1828-1829	2062

Kaynak: DFE. RZ. d., 1885, 1914, 1920, 1938, 1990, 2062.

idare edilen idari ünite değil, özü itibarıyla timar sistemi çerçevesinde ortaya çıkan ve coğrafi bir bütünlük arz eden, incelenen defterlerde belirtilen şekliyle kayıtlı bölgeler kast edilmiştir (Şahin, 2006: 307). Son olarak çalışmada sıklıkla *üç defter* ifadesine denk gelinecektir. Bunlar 1914, 1990 ve 2062 numaralı defterlerdir. Bazen de yeri geldikçe sadece *1914 numaralı defter*, *1990 numaralı defter* ve *2062 numaralı defter* olarak da metinde kullanılacaktır.

Ahıska ve Azgur Kalelerindeki Görevliler ve Timar Dağılımı

Osmanlı Devleti özelinde kaleler, şehirlerle bir bütünlük içerisinde idari, askeri ve adli bir hüviyete sahip olmuşlardır. Şehrin güvenliğinin temin edilmesi ve çeşitli tehlikelerden muhafazasında kaleler önemli bir rol ifa etmiştir (Batmaz, 1996: 8). Ahıska² ve Azgur³ kaleleri de birer Osmanlı kalesi olması hasebiyle yukarıda belirtilen fonksiyonları haiz oldukları söylenebilir. Belirtildiği üzere Ahıska ve Azgur kalelerinde görev yapan askeri personele tevcih edilen timarlar bu çalışmanın bir kısmını oluşturmaktadır. Bu cümleden olarak belirtilen iki kalede görev yapan askerlerden timar tahsis edilenlerin sayısı ve timarlardan elde ettikleri gelirler incelenmiştir.

Ahıska kalesinde farklı görevler ifa eden toplam altmış bir görevliye timar tahsis edildiği tespit edilmiştir.⁴ Çalışma timar gelirlerini kapsadığından sadece timarları olan kale görevlileri ele alınmıştır. Buradaki sayılar kaledeki toplam görevli sayısı olmayıp incelenen deftere göre timar tevcih edilen görevlilerin sayısını ifade etmektedir. Dolayısıyla buradaki rakamlar kaledeki toplam görevli sayısına denk gelmemektedir. Osmanlı Devleti'nde kalelerle ilgili iş ve işlemlerden sorumlu kale dizdârları idari açıdan kalenin en yetkili kişisidir (Oğuzoğlu, 1994: 481). Ahıska kalesinde de 12.400 akçe timar geliri tahsis edilen bir dizdâr tespit edilmiştir. Timar tevcih edilen kale görevlileri arasında azebân⁵ zümresinden toplam yirmi sekiz nefer bulunmaktadır. Hiyerarşik olarak azeb ağasına bağlı bir nefer kethüda⁶-yı azebân, bir nefer bölükbaşı-i azebân, üç nefer ser-azebân, dört nefer ser-oda-yı azebân ve on sekiz azeb neferi mevcuttur. Kimin maiyetinde olduklarına dair sarih bir bilgi olmamakla birlikte muhtemelen kale dizdârının emrinde olan yirmi nefer de merdân⁷ zümresinden kale görevlisine timar tevcih edilmiştir. Mustahfızân zümresinden ise bir nefer ser-mustahfızân⁸, bir nefer kethüda-yı mustahfızân ve altı nefer de mustahfız neferi kalede timar tevcihi yapılan görevliler arasındadır. Bunların haricinde topçuyân zümresinden bir nefer topçu ve kethüda-yı topçuyân da timar tahsis edilen askeri görevlilerdendir. Son olarak sivil memur denilebilecek kayyım-ı camiye de timar tahsis edilmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1920, 1231/1815-1816).

Ahıska kalesinde görevli neferlere tahsis edilen timarların gelir dağılımında bir standardın olmaması ilginçtir. Tespit edildiği kadarıyla yıllık geliri 20.000 akçelik bir zeamet azeb ağasına tahsis edilmiştir. Azebân zümresinden kethüda-yı azebâna 6.000 akçelik bir timar tahsis edilmiştir. Geriye kalanlara da tahsis edilen timarların yıllık geliri 1.500-2.500 akçe arasında değişmektedir. Azeb ağasını 12.400 akçelik gelir ile kale dizdârı takip etmektedir. Merdân zümresine tevcih edilen timarlar ise 1.500-7.000 akçe arasında değişmektedir. Defterden bu tahsisat arasındaki farkın bu kadar fazla olmasına dair herhangi bir bilgi tespit edilmemiştir. Merdân zümresine tahsis edilen timarlar genel olarak 1.500-2.000 akçe civarındadır. Ancak Ude nahiyesinde merdân neferine tahsis edilen timar gelirlerinin daha yüksek olduğu

1 Defterin kapak sayfası olmadığından arşivdeki kayıt şekli ile yazılmıştır.

2 Seyahati esnasında Ahıska kalesini ziyaret eden Evliya Çelebi, büyük bir kaya üzerine inşa edilen kalenin iki kapısı olduğunu söylemektedir. Kapılardan biri doğuya diğer ise batıya açılmaktadır. Ayrıca kale içinde bağ ve bahçenin olmadığına değinen Evliya, burada bin yüz civarında hanenin olduğu bilgisini vermektedir (Evliya Çelebi, 1998: 164). Ele alınan dönemde ise nef-i Ahıska sancağının nüfusunun 25.000 olduğuna dair bilgi vardır (Çaycıoğlu, 2021: 155).

3 Evliya Çelebi, Ahıska havalisindeki diğer kaleler hakkında da malumat vermiştir. Çalışma kapsamında olan Azgur kalesine dair verdiği bilgiler de dikkat çekicidir. *Azgur-ı gür* olarak söz ettiği kalenin Gürcü dilinde *padışahların padişahı* anlamına geldiğini söylemektedir. Kalenin çok eski zamanlarda inşa edildiğine değinen Evliya, biraz abartılı olarak kalenin inşasının insanüstü bir çaba ve güç gerektirdiğini de gözlemlerine eklemektedir. Bir kapısı olan kalenin Ahıska hududuna niybet ettiğini belirten Evliya, kalede iki yüz nefer bulunduğu bilgisini vermektedir (Evliya Çelebi, 1998: 161).

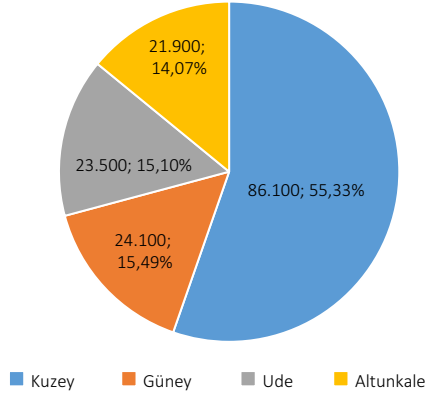
4 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı esnasında kalede yaklaşık olarak 10.000 personel mevcuttur. Bunlardan kaçının askeri personel olduğuna dair bir bilgi yok ise de timar tevcih edilen nefer sayısının hayli az olduğu söylenebilir (Çaycıoğlu, 2021: 154).

5 Azeb, Osmanlı Devleti'nde yenileri teşkilatından önce kurulmuş ve hafif okçu olarak orduda yer alan askeri bir zümredir. Sonraki dönemlerde öncü kuvvet olarak savaşa katılan azebler mahalle imamları ve azeb kethüdaları tarafından toplanırdı. Azeb olarak alınacak kimsenin güçlü, kuvvetli ve savaşılabilecek kabiliyete sahip olması gerekmektedir. Kara ve deniz azebleri olarak ikiye ayrılan bu askeri zümre, 16. yüzyılın ortalarına doğru kale savunmalarında istihdam edilmeye başlanmış ve böylece maaşlı bir zümre olarak kalelerde yer almaya başlamışlardır. Kalelerin önemine göre mevcutları da değişebilmekteydi (Bostan, 1991: 312).

6 Kalelerdeki kethüdalar da dizdârın yardımcısıdır. Kale erlerinin dirlik ve düzeninin sağlanması, diğer hizmetlerin görülmesinde dizdâr ile birlikte sorumludur (Batmaz, 1996: 5). İsimlendirilmelerine göre de hangi zümrenin kethüdası ise ilgili zümrenin iş ve işlemleri ile ilgilenmişlerdir.

7 Çalışmanın esasını teşkil eden defterlerde *merdân-ı kal'a-i Ahıska* ve *merdân-ı kal'a-i Azgur* şeklinde geçen hisareri veya merdân zümresi, yaşı ilerlemiş Dergâh-ı âli yenice-rileri eskilerinden yahut da kabahati dolayısıyla ismi yenice-ri kütüğünden çıkarılanlardan oluşmaktadır (Gezer, 2020: 285).

8 Mustahfız, Osmanlı Devleti'nde kale kumandanının emrindeki askerler için kullanılan ve askeri bir zümreyi ifade eden bir kavramdır. Asayiş-i sağlamla yükümlü olan bu kesim, aynı zamanda sınır kalelerinde düşman saldırılarına karşı bölgesini korumakla da mükelleftir (DİA, 2006: 109).

Şekil 1.

Nahiyeye Bazında Ahıska Kalesinin Timar Gelirlerinin Dağılımı. Kaynak: DFE. RZ. d., Def. No. 1920.

sından dolayı buradaki timarlardan çok sayıda görevli istifade etmiştir. Buna göre Kuzey nahiyesinde en fazla paya sahip kesim 23.400 akçe ve %27,18'lik oran azeb neferleri olmuştur. Onları 16.200 akçe ve %18,82 ile merdân zümresi takip etmiştir. Daha sonra en yüksek pay kale dizdârına aittir. Bir kişi olmasına rağmen 12.400 akçelik gelir ile toplamdaki payın %14,40'ına sahip olmuştur. Ser-oda-yı azebân kesimi 6.300 akçelik gelir ile toplamdaki payın %7,32'sine sahiptir. Kethüda-yı azebân toplamda 6.000 akçe ve %6,97'lik pay ile beşinci sırada yer almıştır. Mustahfızân neferleri 5.300 akçe gelir ve %6,16'lık bir paya sahiptir. Bunları gelirdeki pay büyüklüklerine göre sırasıyla 4.400 akçe ve %5,11 ile ser-azebân neferleri, 3.000 akçe ve %3,48'lik oran ile katib-i mustahfızân, 2.500 akçe ve %2,90 oran ile ser-mustahfızân, yine 2.500 akçe ve %2,90 oran ile kethüda-yı topçuyân, 2.100 akçe ve %2,44 ile bölükbaşı-i azebân, son sırada ise 2.000 akçe ve %2,32'lik oran ile topçu neferi takip etmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1920, 1231/1815-1816).

Güney nahiyesi, Ahıska kalesinde görev yapanların en çok timar gelirine sahip olduğu ikinci nahiyedir. Burada en büyük pay azebân zümresine ayrılmıştır. Azebân, nahiyedeki toplam timar gelirinin 9.000 akçesine sahipken bunun oranı %37,34'tür. İkinci sırada merdân zümresi gelmektedir. Merdân da 8.600 akçeyi tasarruf hakkına sahiptir. Bu da nahiyedeki kale görevlilerine ayrılan toplam timar gelirinin %35,68'ine tekabül etmektedir. Merdânı 2.500 akçe ve %10,37'lik pay ile ser-oda-yı azebân izlemektedir. Ser-oda-yı azebân ile aynı gelire sahip ser-azebân da Güney nahiyesinden timar geliri tasarruf etmektedir. En sonda ise 1.500 akçe ve %6,22'lik oran ile mustahfızân neferi en az gelir ve paya sahip kesimdir (DFE. RZ. d., Def. No. 1920, 1231/1815-1816).

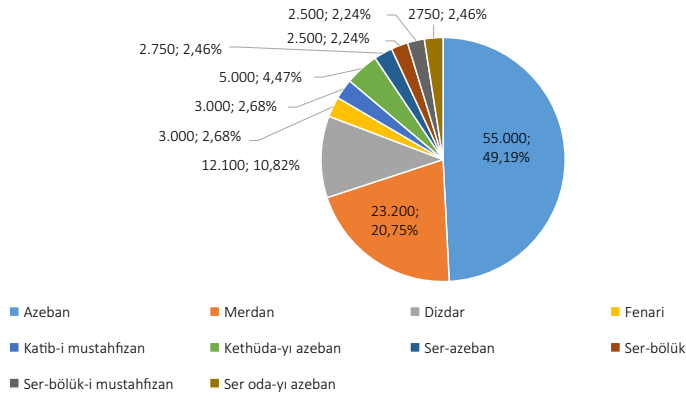
Ahıska kalesindeki görevlilere Ude nahiyesinden tahsis edilen timarlar sadece merdân ve mustahfızân zümreleri arasında pay edilmiştir. Buna göre 18.500 akçe ve %78,72'lik oran ile merdân zümresi buradaki ilgili timar gelirinin büyük bir kısmına sahip olmuştur. Mustahfızân neferlerine de kalan 5.000 akçelik timar geliri de yüzdelik olarak %21,28'i tesadüf etmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1920, 1231/1815-1816).

Altunkale nahiyesinden kale görevlileri için bir timar bir de zeamet tahsis edilmiştir. Tahsis edilen timarı sivil memur denilebilecek cami kayyımı tasarruf etmektedir. 1.900 akçe olan bu timarın Altunkale nahiyesinden Ahıska kalesi görevlilerine ayrılan timar geliri içerisindeki payı %8,68'dir. Azebân ağasına tahsis edilen zeamet ise bütün Ahıska kalesi görevlileri içerisinde bir kişinin tasarrufuna verilen ekonomik getirisi en yüksek timar gelirdir. Altunkale nahiyesi bağlamındaki gelirin %91,32'sine tekabül eden bu zeamet 20.000 akçedir (DFE. RZ. d., Def. No. 1920, 1231/1815-1816).

Azgur kalesinde 1885 numaralı deftere göre farklı görevler ifa edip timar tahsis edilen kırk altı nefer tespit edilmiştir. Evliya Çelebi'nin -incelenen döneme göre erken bir döneme tekabül etse de- kalede görev yapan iki yüz nefer bulunduğu bilgisine mukabil, defterden tespit edilen nefer sayısının daha az olması, muhtemelen Ahıska kalesinde olduğu gibi burada da sadece timar tevcih edilen görevlilerin deftere kaydedilmesi ile alakalıdır.⁹ Kalede bir dizdâr bulunmaktaydı. Azebân zümresi toplam otuz nefer mevcutla kalenin timar gelirlerinden faydalanan en kalabalık grup olmuştur. Bu zümreden biri kethüda-yı azebân, biri ser-oda-yı azebân, biri ser-azebân ve geriye kalan yirmi yedisi de azeb neferidir. Bunları on bir nefer ile merdân neferatı takip etmektedir. Mustahfızân zümresinden de toplam iki kişi vardır. Bunlardan biri ser-bölük-i mustahfızân diğeri de kâtib-i mustahfızândır. Bunların dışında timar tevcih edilen bir fenari bir de ser-bölük neferi mevcuttur (DFE. RZ. d., Def. No. 1885, 1229/1813-1814).

Ahıska kalesindeki görevlilere farklı nahiyelerden timarlar tevcih edilmişken Azgur kalesindeki görevlilere sadece Azgur nahiyesinden timarlar verilmiştir. Kalede görev yapan neferlere toplamda 111.800 akçeye baliğ olan timar gelirleri tevcih edilmiştir. Burada 55.000 akçe ve %49,19'luk oran ile azebân neferi ilk sırada gelmektedir. Azebân neferine tevcih edilen timarların yıllık geliri 2.000-3.000 akçe arasındadır. 5.000 akçe ve %4,47'lik pay ile kethüda-yı azebân bu zümre içerisinde en yüksek timar gelirine sahip kimsedir. Ser-azebân ve ser-oda-yı azebân 2.750'şer akçe ve toplam olarak da %4,92'lik oran ile bu zümre içerisinde yüksek gelire sahip görevlilerdir. Buna göre azebân zümresinin toplam timar geliri içerisindeki payı %58,58'dir. Merdân neferinin de timarlardan aldığı yıllık gelir 2.000-3.000 akçe aralığındadır. Toplam gelirin 23.200 akçesi ve %20,75'lik oranı merdân zümresine aittir. Ahıska kalesinde en yüksek gelir azeb ağasına tahsis edilmişken Azgur kalesinde 12.100 akçe ve %10,82'lik pay ile dizdâr en yüksek gelire sahip görevlidir. Mustahfızân neferinin yıllık

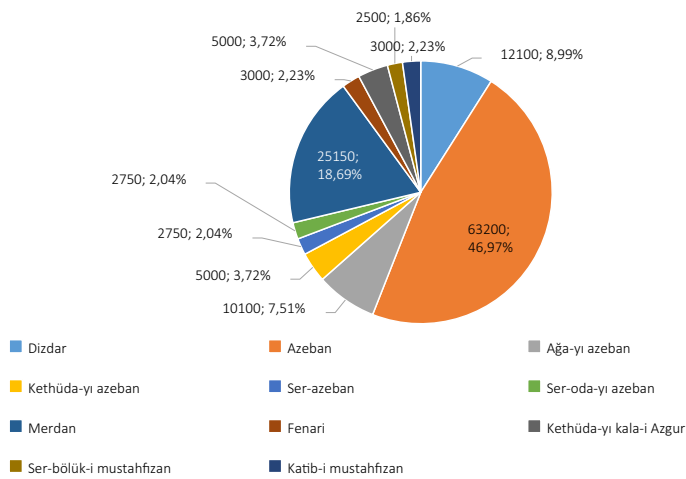
9 Nitekim 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı öncesinde kalede 500 nefer bulunduğu, buna savaş esnasında çevrede yaşayanların da katılımıyla bu sayının yaklaşık olarak 1000'e çıkmıştır (Çaycıoğlu, 2021: 157).

Şekil 2.
1885 Numaralı Deftere Göre Azgur Nahiyesi Timar Gelirlerinin Azgur Kalesi Görevlileri Arasındaki Dağılımı.

len görevliler arasındadır. Kethüda-yı kale ve fenâri de yine timar tahsis edilen neferlerdendir (DFE. RZ. d., Def. No. 1938, 1233/1817-1818).

1885 numaralı defterde olduğu gibi bu defterde de kale görevlilerine sadece Azgur nahiyesinden timarlar tahsis edilmiştir. Kalede görev yapan neferlere toplamda 134.550 akçelik timar geliri tevcih edilmiştir. Bir önceki defterde olduğu gibi burada da en yüksek timar geliri 63.200 akçe ve %46,97'lik pay ile azebân neferine tahsis edilmiştir. Neferlere tahsis edilen yıllık timar geliri genel olarak 2.000 akçe civarındadır. İçlerinden sadece bir nefere 3.000 akçelik bir timar tahsis edilmiştir. Yine bu zümre içerisinde değerlendirilebilecek azeb ağasına 10.100 akçelik bir timar verilmiştir. Bunun da toplam gelirdeki oranı %7,51'dir. Aynı şekilde kethüda-yı azebâna 5.000 akçelik timar geliri verilmiş ve bunun da toplam gelir içerisindeki oranı %3,72 olarak gerçekleşmiştir. Bu zümre içerisinde ele alınabilecek son iki görevli olan ser-azebân ve ser-oda-yı azebâna 2.750'şer akçelik timar geliri tahsis edilmiş ve bunların da toplamdaki payı %4,08'dir. Buna göre azebân zümresinin toplam timar geliri içerisinde elde ettikleri miktar 79.300 akçe ve oranı da %62,28'dir. Azebân zümresinden sonra en yüksek gelire sahip zümre merdândır. Merdân neferinin yıllık toplam timar geliri 25.150 akçe ve bunun oranı da %18,69'dur. Merdân neferine tahsis edilen timarların büyük çoğunluğu 2.000 akçe civarındadır. İçlerinden sadece bir nefere 750 akçelik timar verilmiştir. Kale kumandanı olan dizdârın geliri 12.100 akçedir ve oranı ise %8,99'dur. Kethüda-yı kala-i Azgur'un 5.000 akçelik timarı vardır ve bunun oranı %3,72'dir. Fenâri 3.000 akçe ve %2,23'lük bir orana sahip timar gelirini tasarruf etmektedir. Mustahfızan kâtibinin de geliri fenâri ile aynıdır. Mustahfızan zümresinden bölükbaşına verilen timarın yıllık geliri 2.500 akçedir ve bunun da oranı %1,68'dir (DFE. RZ. d., Def. No. 1938, 1233/1817-1818) (Şekil 3).

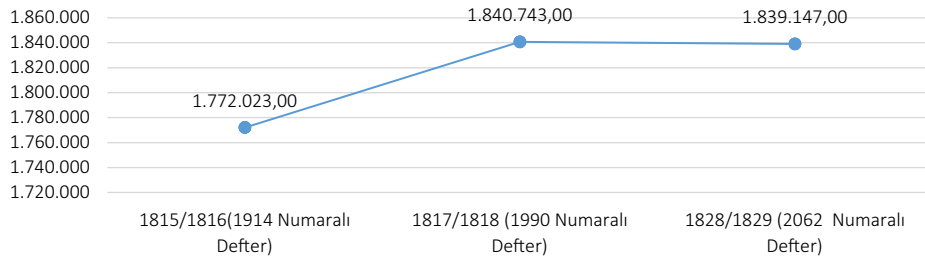
Şekil 3.
1938 Numaralı Deftere Göre Azgur Nahiyesi Timar Gelirlerinin Azgur Kalesi Görevlileri Arasındaki Dağılımı.

Ahıska Sancağının Timar Gelirleri

Ahıska sancağı Çıldır eyaletinin paşa sancağıdır ve sancak Kuzey, Güney, Ude, Azgur, Altunkale, Kobliyan ve Ahıska nahiyelerinden müteşekkildir. Söz konusu nahiyeler içinde Altunkale nahiyesindeki timar gelirleri, diğerlerinden farklı olarak sadece Ahıska kalesi görevlilerine tahsis edilmiştir. Cebe yoklama defterindeki kayıtlardan anlaşıldığı üzere azeb ağası ve cami kayyımının tasarrufuna verilmiş olan bu timar gelirlerinin toplam miktarı 21.900 akçeden ibarettir (DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818: 9;14). Diğer nahiyelerdeki gelirler ise hem kale görevlilerine hem de timarlı sipahilere tevcih edilmiştir. Azgur nahiyesinden sadece Azgur kalesindeki bazı görevliler için 1885 numaralı deftere göre 111. 800, 1938 numaralı deftere göre ise 134.550 akçelik bir timar tahsisatı yapılmıştır. Ahıska kalesindeki bazı görevlilere de Kuzey, Güney, Ude, Kobliyan ve Altunkale nahiyelerinden toplamda 155.600 akçe timar geliri tahsis edilmiştir.

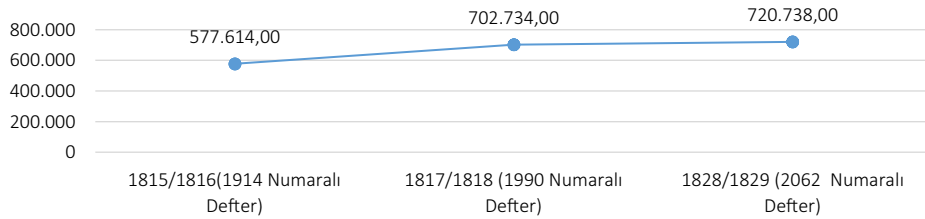
Çalışmanın bu bölümü esas olarak üç kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak ele alınan dönemdeki üç deftere göre sancağın has, zeamet ve timar gelirleri incelenmiştir. Bu gelirler arasındaki ilişki ve süreç içerisinde meydana gelen değişimler de bu çerçevede ele alınmıştır. Yukarıda olduğu gibi sözel olarak ifade edilen bazı bilgilerin takviyesi için grafiklere de yer verilmiştir. Çalışmanın kapsadığı zaman dilimindeki defterlerin birbirinin ardı sıra gelmesi sancak dâhilindeki timar gelirleri hakkında mukayese yapılmasına imkân tanıdığı gibi meydana gelen değişimin ve bunun mahiyetinin tespitini de mümkün kılmaktadır. İncelenen ikinci husus her bir defterde nahiyelerin yıllık toplam timar gelirlerinin ne kadar olduğu ve bunların oransal dağılımıdır. Bu bölümde incelenen üçüncü ve son kısım ise nahiyeye bazında timar, zeamet ve has gelirlerinin miktar ve oransal olarak ne kadar olduğudur.

Defterlerden 1914 ve 1990 numaralı olanları arasındaki zaman diliminin oldukça az olduğu görülmektedir. Defterlerden ilki H. 1231 (M. 1815-1816), ikincisi H. 1233 (M. 1817-1818) üçüncü ve son defter ise H. 1244 (M. 1828-1829) tarihlidir. 1914 numaralı deftere¹⁰ göre Ahıska sancağının toplam geliri 1.772.023 akçedir. Bu gelirin 900.110 akçesi beylerbeyi hassıdır ve bunun toplam gelirdeki oranı %50,80'dir. Bunu %32,60'lık oran ve 577.614 akçe ile timar gelirleri takip etmektedir. Gelirler arasında en düşük paya zeametler sahiptir. Zeamet miktarı 294.299 akçe ve payı ise %16,61'dir (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816). 1990 numaralı defterde¹¹ önceki deftere göre gelirden yaklaşık olarak 70.000 akçe artış meydana gelmiş ve toplam gelir 1.840.743 akçeye çıkmıştır. Miktarı aynı olmakla birlikte has gelirinde oransal bir düşüş yaşanmış ve bu oran %48,90'a gerilemiştir. Zeametlerde ise miktar olarak bir düşüş yaşandığından bu orana da yansımıştır. Buna göre zeametlerin toplam timar gelirlerindeki miktarı 237.899 akçeye ve oran da %12,92'ye düşmüştür. Has ve zeamet gelirlerine mukabil timar gelirlerinde bir artış meydana gelmiştir. Buna göre 1914 numaralı deftere göre yaklaşık olarak 125.000 akçelik bir artış söz konusudur. Bu da timar gelirlerinin 702.734 akçeye ve oran olarak da %38,18'e çıktığını göstermektedir (DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818). 2062 numaralı deftere göre sancağın toplam timar geliri 1.839.147 kuruş olarak hesaplanmıştır. Bu gelirlerden has miktarında bir değişiklik olmamıştır. 900.110 kuruş olan has gelirin toplamdaki oranı %48,94 olarak gerçekleşmiştir. Zeamet gelirleri de azalarak 218.299 kuruşa ve toplamdaki payı ise %11,87'ye düşmüştür. Bu iki kalemin aksine timar gelirleri yine bir artış göstermiştir. Toplamdaki timar gelirin miktarı 720.738 kuruşa ve oranı da %39,19'a çıkmıştır (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829) (Şekil 4).

Şekil 4.
Ahıska Sancağının Toplam Timar Geliri.

Has gelirin miktarının sabit kalmasına rağmen timar gelirlerindeki artış oransal olarak has gelirini de etkilemiş ve az da olsa bir düşüşün meydana gelmesine neden olmuştur. Zeamet gelirlerinin miktarı ise timar gelirleri karşısında sürekli olarak azalmıştır. Bu da muhtemelen zamanla zeametlerin parçalanması ve timarlara dönüşmesi ile yakından alakalı görülmektedir.¹² Zeametler bir bakıma Osmanlı toprak rejiminde orta gelir grubuna tekabül eden bir kesimin tasarruf ettiği topraklardır. Orta gelir grubunun yani zâimlerin elde ettiği gelirlerdeki düşüş, bunların alt gelir grubu denilebilecek kesime eklenmesi sonucunu doğurmuştur. Yıllara göre Ahıska sancağındaki zeamet sayısında değişiklikler olsa da zeamet gelirlerinde meydana gelen azalmanın muhtemel nedenlerinden biri zeamet gelirlerinin azalması, diğeri de zeamet sayısının son defterde epey düşmesi olarak gösterilebilir. 1914 numaralı defterde zeamet sayısı on iken hemen akabinde gelen 1990 numaralı defterde bu sayı on ikiye çıkmıştır. İncelenen son defter olan 2062 numaralı defterde ise zeamet sayısı yedi olarak tespit edilmiştir. Ara defter denilebilecek 1990 numaralı defterde zeamet sayısının artmasına rağmen zeamet gelirinde

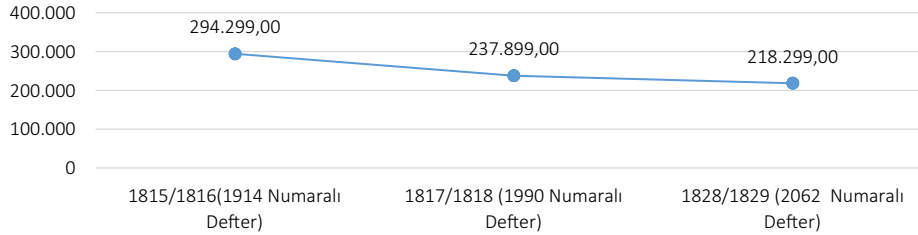

Şekil 5.
Timar Gelirlerinin Değişimi.

10 1914 numaralı defterdeki verileri tahlil etmeden önce defterde tespit edilen bazı hususlara yer vermekte yarar var. Öncelikle defterde Ahıska ile Çıldır sancağının timar gelirlerinin birlikte verilmesinden dolayı hatalı bir kayıt tespit edilmiştir. Bu da Çıldır sancağına bağlı Kenarbel nahiyesine ait bir gelir yanlışlıkla Ahıska sancağına ait olarak kaydedilmiştir. 16.400 akçe olan bu gelir toplama dâhil edilmemiştir. İkinci olarak da 53.400 ve 41.000 akçelik iki zeamet de ikişer defa yazılmış olduğu tespit edilmiş ve bunlar da toplama sadece bir defa dâhil edilmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816).

11 Gelirler yazılırken Ude sancağına ait bir zeamet iki defa kaydedildiğinden bundan 41.000 akçe sadece bir defa toplama dâhil edilmiştir. Aynı şekilde Ahıska nahiyesine ait 53.400 akçe geliri olan bir zeamet de iki defa yazılmış ve bunlardan sadece biri esas alınmıştır. Ayrıca 19. sayfada Mustafa'ya ait bir timar Ude nahiyesinin hanesine yazılmış, ancak defter detaylı incelendiğinde hisseli bir timar olduğu ve timarın Güney nahiyesine ait olduğu tespit edilmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818).

12 Defterlerin detayına bakıldığında Azgur nahiyesinde bir zeamet mahlûl kalmasından sonra iki hisseye bölüşüldüğü görülmektedir. Bu hisselerden biri Mehmed Emin ve kardeşi el-Hac Mahmud'a eşit olarak pay edilirken hisselerin diğeri yarısı da ammizadeleri Yusuf'a tevcih edilmiştir. Aynı şekilde Ude nahiyesinde bir zeamet Bicanzade Ali ve Ahmed'e de iştiraken tahsis edilmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816: 10, 20). Zeametlerin pay edilmesi hususu sonraki defterlerden de tespit edilebilmektedir. Şöyle ki 1990 numaralı defterde Kuzey nahiyesinden bir zeamet Mehmed ve İbrahim kardeşlere iştiraken tevcih edildiği görülmektedir (BOA, DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818: 25). Kuzey nahiyesinde mahlul kalan zeametlerden biri Ömer ve amcazadesi Dursun Mehmed'e iştiraken verilmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829: 9). Zeametlerin iştiraken tevcihi muhtemelen bunların timar statüsüne düşürülmek istenmemesinden kaynaklanmaktadır. Zira söz konusu edilen bu zeametlerin bölünmesi durumunda timar kategorisine düşecek seviyede gelire sahip oldukları tespit edilmiştir.

Şekil 6.

Zeamet Gelirlerinin Değişimi. Kaynak: DFE, RZ. d., Def. No. 1914, 1990, 2062.

bir düşüş yaşandığını da belirtmek gerekir. Şekil 5 ve 6 incelendiğinde yıllara göre timar gelirleri arttıkça zeamet gelirlerinin azaldığı görülmektedir (Şekil 5, 6).

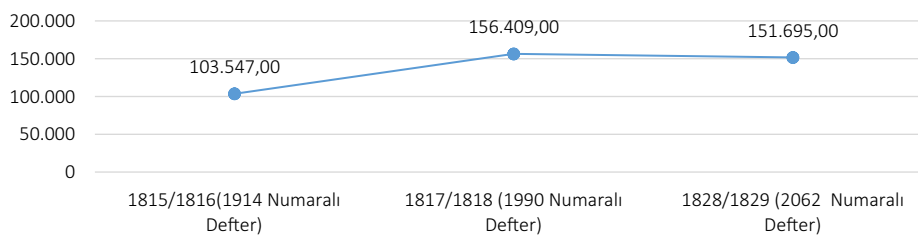
Yukarıda belirtilen doğrultuda bu bölümde ele alınacak ikinci husus nahiye bazında timar gelirlerinin tahlilidir. İncelemeye konu olan ilk defter olan 1914 numaralı deftere göre Ahıska sancağının toplam timar geliri 1.772.023 akçedir. Bunun %54,66 oranla 968.510 akçesi Ahıska, %17,31 pay ile 306.671 akçesi Ude, %10,81'lik oran ile 191.512 akçesi Azgur, %8,87 oranla 157.183 akçesi Güney, %5,84'lük pay ve 103.547 akçe ile Kuzey ve nihai olarak en düşük pay olan %2,52'lik ve 44.600 akçelik kısmı ise Kobliyan nahiyesine aittir (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816).

1990 numaralı deftere göre Ahıska sancağının toplam timar geliri 1.840.743 akçedir. Bunlardan en yüksek miktar ve oranla yani 968.510 akçe gelir ve %52,62'lik pay ile Ahıska nahiyesi başta gelmektedir. 66.600 akçe timar geliri ve %3,62'lik oran ile Kobliyan toplamdaki en düşük paya sahip nahiyedir. Kobliyan nahiyesinin hemen üzerinde toplam gelirin 125.907 akçesi ve %6,84'lik payı Güney nahiyesi gelmektedir. 156.409 akçe gelir ve %8,50'lik pay ile Kuzey nahiyesi sondan üçüncü sırada yer almaktadır. 207.665 akçe ve %11,28 pay ile Azgur nahiyesi baştan üçüncü sıradadır. İkinci sırada ise 315.652 akçe ve %17,15 oranla Ude nahiyesi yer almaktadır (DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818).

İncelenen son defter olan 2062 numaralı deftere göre Ahıska sancağının toplam timar geliri 1.839.147 kuruştur. Bu gelirdeki sancakların pay ve miktarları ise şöyledir: Azgur nahiyesi %10,84'lik oran ile 199.315 kuruş, Ude nahiyesi %17,40'lık oran ile 320.066 kuruş, Güney nahiyesi %7,39'luk oran ile 135.961 kuruş, Kuzey nahiyesi %8,25'lik oran ile 151.695 kuruş, Kobliyan nahiyesi %3,46'lık oran ile 63.600 kuruş ve Ahıska nahiyesi de %52,66'lık oran ile 968.510 kuruş (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829).

Ahıska sancağının timar gelirlerinin değişimi hakkında fikir vermesi bakımından ele alınan dönemden yaklaşık olarak yüz yıl önceye dair yapılmış bir çalışmada sancağın toplam timar geliri 1.797.175 akçe olarak tespit edilmiştir (Svanidze, 1999: 866). İncelenen defterlerde ise 1.772.03, 1.840.743 ve 1.839.147 akçe/kuruş gelir hesaplanmıştır (Şekil 4). Aradan geçen uzun denilebilecek bir zaman dilimine rağmen toplam timar gelirlerinde niceliksel olarak çok cüzi bir değişimin olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

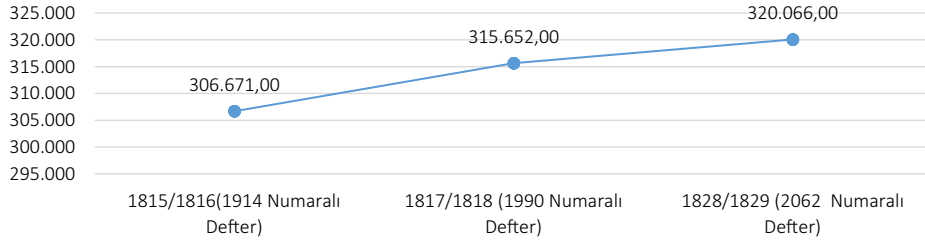
Bu bölümde ele alınacak son husus nahiyeler esas alınarak buralardaki timar gelirlerinin has, zeamet ve timarlara göre dağılımının incelenmesidir. Bütün nahiyeler içerisinde has geliri sadece Ahıska nahiyesinde olduğundan diğer nahiyelerde ise timar ve zeamet gelirlerine dair bilgiler yer alacaktır. 1914 numaralı deftere göre Kuzey nahiyesinin toplam geliri 103.547 akçedir. Bunun 82.048'i timardır ve gelirdeki oranı %79,24'tür. Geriye kalan 21.499 akçe ve bunun tekabül ettiği %20,76'lık oran ise zeamettir (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816). 1990 numaralı defterde ise gelirden 50.000 akçesi aşan bir artışla nahiyenin toplam timar geliri 156.409 akçeye çıkmıştır. Timar gelirlerindeki miktar 114.910 akçe ve %73,47'lik bir oran ile ilk sırada yer almıştır. Ancak zeamet geliri karşısında %6'lık bir azalma söz konusudur. Zeamet geliri ise 20.000 akçe artarak 41.499'a çıkmış ve oran da %26,53'e yükselmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818). İncelenen son defter olan 2062 numaralı deftere göre Kuzey nahiyesinin toplam timar gelirinde bir miktar düşüş gerçekleşmiştir. Bu düşüş timar gelirinde olmuştur. Buna göre timar geliri 110.196 kuruş ve %72,64'lük oran ile yine en yüksek gelir olarak kalmıştır. Zeamet geliri ise değişmemiş, yani 41.499 olarak kalmış, oranı ise timar gelirleri azaldığından %27,36'ya yükselmiştir. Nahiyenin toplam timar geliri ise 151.695 kuruş olarak gerçekleşmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829) (Şekil 7).

Şekil 7.

Kuzey Nahiyesinin Toplam Timar Gelirlerinin Değişimi.

Ahıska sancağında nahiye bazlı toplam timar gelirlerinde en yüksek ikinci paya sahip nahiye Ude'dir. İncelenen defterlerde toplam timar geliri sürekli bir artış eğilimi göstermiştir. 1914 numaralı defterde toplam timar geliri 306.671 akçe olarak tespit edilmiştir. Bunun 234.171 akçesi timar geliridir. Bu gelirin toplamdaki oranı ise %76,36'dır. Zeamet geliri de 72.500 akçe ve %23,64'lük oran ile ikinci sırada yer

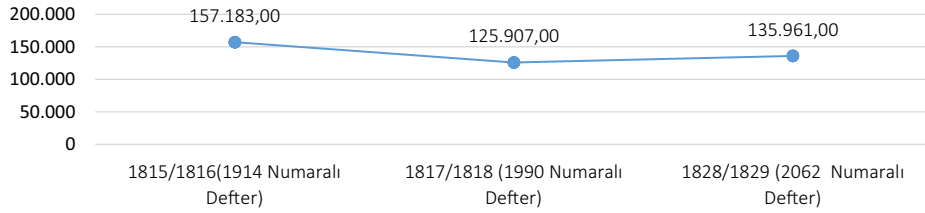

Şekil 8.

Ude Nahiyesinin Toplam Timar Gelirlerinin Değişimi.

almıştır. (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816). 1990 numaralı defterde toplam timar geliri 315.652 akçe olmuş ve bunun %77,03'ü yani 234.152 akçesi timar gelirlerine aittir. Zeamet gelirlerinin toplamdaki payı cüzi bir düşüşle %22,97 ve miktarı ise sabit kalarak 72.500 akçe olarak gerçekleşmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818). İncelenen son defterde timar gelirlerinde ciddi artış olmuştur. Buna karşın zeamet gelirinde bir düşüş yaşanmıştır. Timar geliri 279.066 kuruşa yükselmiş ve toplam gelirdeki payı da %81,19'a çıkmıştır. Zeamet geliri ise 41.000 kuruşa düşmüş, buna paralel olarak toplam gelirdeki payı da %12,81'e kadar gerilemiştir. Nahiyenin toplam timar geliri bir önceki deftere göre yaklaşık 5.000 kuruş artarak 320.066'a çıkmıştır (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829). Daha önce de değinildiği üzere muhtemelen bu değişimin temel sebebi zeametlerin parçalanarak timarlara dönüşmesidir (Şekil 8).

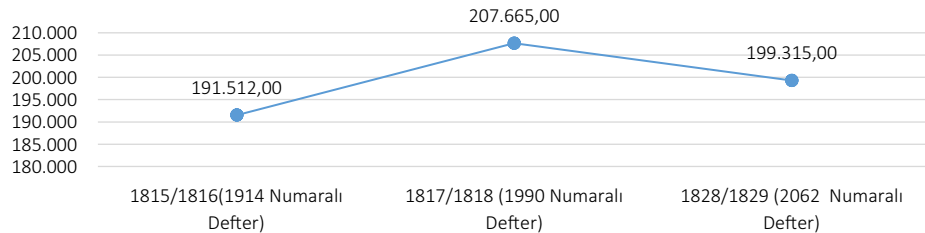
Ahıska sancağına bağlı nahiyelerden biri olan Güney'deki toplam timar gelirleri 100.000 akçenin üzerindedir. 1914 numaralı deftere göre nahiyenin toplam timar geliri 157.183 akçedir. Bunun 102.783 akçesi timar gelirdir. Bu gelirin oranı ise %65,39'dur. Zeamet geliri ise 54.400 akçedir. Bunun da oranı %34,61'dir (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816). 1990 numaralı defterde timar ve zeamet gelirleri arasındaki makas bir önceki deftere göre biraz açılmış gözükmemektedir. 1990 numaralı deftere göre nahiyedeki toplam gelir 125.907 akçeye düşmüştür. Bunun 95.407 akçesi timar ve 30.500 akçesi de zeamettir. Oran olarak timar gelirleri %75,78'e yükselmiştir. Zeamet gelirlerinin oranı da %24,22'ye düşmüştür (DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818). 2062 numaralı defterde toplam timar gelirinde bir önceki deftere göre artış yaşanmıştır. Yekûnda 135.961 olan toplam timar gelirlerinin 81.561 kuruşu timar gelirdir ve bunun toplam gelirdeki oranı %59,99'dur. Zeamet geliri ise 54.400 kuruşa çıkmış payı da %40,01'e yükselmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829) (Şekil 9).

Şekil 9.

Güney Nahiyesinin Toplam Timar Gelirlerinin Değişimi.

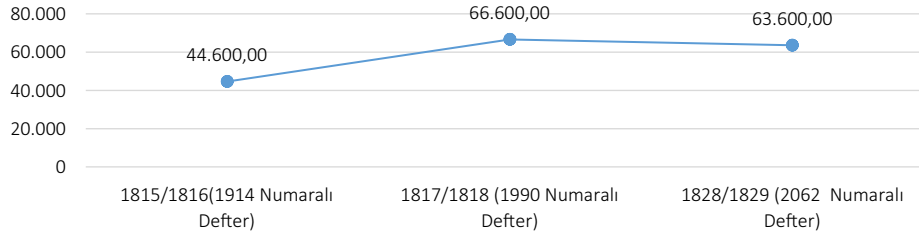
Azğur nahiyesinin toplam timar gelirleri incelenen defterlere göre 200.000 akçe civarındadır. Buna Azğur kalesindeki görevliler için tahsis edilen iki defterin ortalaması olan yaklaşık 120.000 akçelik timar gelirleri dâhil edilmemiştir. 1914 numaralı deftere göre Azğur nahiyesinin toplam timar geliri 191.512 akçedir. Timar gelirinin toplam gelir içerisindeki miktarı 92.500 akçe ve oranı da %48,30'dur. Diğer nahiyelerin aksine burada zeamet geliri az da olsa timar gelirinden yüksektir. Zeamet geliri 99.012 akçe ve toplam timar gelirindeki oranı %51,70'tir (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816). 1990 numaralı defterde toplam gelirden bir artış meydana gelmiş ve nahiyenin toplam timar geliri 207.665 akçeye çıkmıştır. Timar gelirinin toplam gelir içerisindeki miktarı da epeyce artmıştır. Bu cümleden olarak timar geliri 167.665 akçe ve %80,74'lük pay ile ilk sıraya yerleşmiştir. Zeamet geliri ise ciddi bir azalma ile 40.000 akçeye düşmüş ve toplam timar gelirlerindeki oranı %19,26'ya gerilemiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818). 2062 numaralı defterde toplam gelir 199.315 kuruştur. Bu defterde de zeamet gelirlerindeki azalma devam ederek 28.000 kuruşa kadar düşmüştür. Buna paralel olarak toplam gelirdeki oranı da %14,05'e gerilemiştir. Timar gelirlerinde de cüzi bir artış olmasına rağmen, zeamet gelirindeki büyük düşüş timar gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payını artırmıştır. Buna göre %85,95'e çıkan oranın parasal karşılığı 171.315 kuruştur (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829) (Şekil 10).

Şekil 10.

Azğur Nahiyesinin Toplam Timar Gelirlerinin Değişimi.

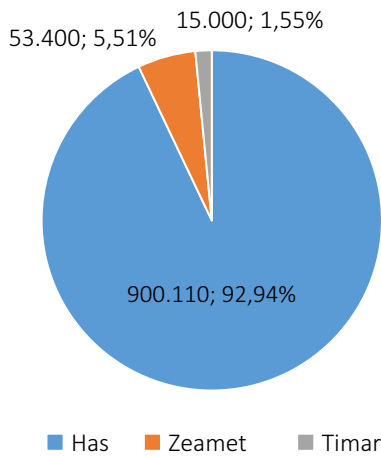

Şekil 11.

Koblivan Nahiyesinin Timar Gelirinin Değişimi.

Koblivan nahiyesinde sadece timar geliri vardır. Şekil 11'de ele alınan dönemdeki defterlerde Koblivan nahiyesinin timar gelirleri mevcuttur. Buna göre 1914 numaralı defterde 44.600 akçe (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816), 1990 numaralı defterde 66.600 akçe (DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818) ve 2062 numaralı defterde ise 63.600 (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829) kuruş timar geliri vardır. Diğer nahiyelere göre toplam timar geliri oldukça azdır (Şekil 11).

Şekil 12.

Göre Ahıska Nahiyesinin Timar Gelirlerinin Dağılımı.

bakımından önemli bir veri kaynağıdır. Bu cümleden olarak askeri, idari ve sosyo-ekonomik tarih açısından önemli bir bilgi kaynağı olarak değerlendirilebilir. Sefer öncesinde timarlı sipahilerin yoklanması için önemli bir işleve sahip olan bu defterler, sefer öncesi yapılan hazırlıklar cümlesinden olmakla sefer organizasyonu hakkında bilgi vermektedirler. Zira incelenen defterlerin tutulduğu tarihlere bakıldığında Osmanlı-Rus (1806-1812 ve 1828-1829), Osmanlı-İran (1821-1823) savaşlarının ya hemen öncesine yahut da hemen sonrasına denk gelmesi bu iddiayı destekler mahiyettedir. Ayrıca sefere katılacak cebelü sayısının da cebe yoklama defterlerinden elde edilmesi mümkündür.¹³ Çalışmada da incelendiği üzere söz konusu defterlerin bazıları sadece kale görevlilerinin tasarruf ettikleri timarlar için tutulmuştur. Bu defterlerden de askeri bazı bilgiler istihraç edilebilir. Kalelerde timar tevcih edilen asker sayısı, bunların ne tür görevler ifa ettiği, mensup oldukları zümrelere göre ne kadar gelir elde ettikleri ve kalelerde en çok hangi görevlilerin maaşlarını timar gelirlerinden aldıkları bilgisini de elde etmek imkân dâhilindedir. Nitekim incelenen defterlerde Ahıska ve Azgur kalelerinde en çok merdân denilen hisareri ile bekâr erkek anlamına da gelen yaşlanmış veya kabahatinden dolayı yeniçeri kütüğünden düşürülmüş olanları ifade eden azebân zümresinin sayıca fazla olduğu tespit edilmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1885, 1229/1813-1814; DFE. RZ. d., Def. No. 1938, 1233/1817-1818; DFE. RZ. d., Def. No. 1920, 1231/1815-1816).

Çalışma konusu defterlerden onomastik, yani yer ve kişi adları açısından da istifade edilebilir. Ele alınan defterlerde genel olarak Ahmed, Ali, Mehmed, Veli, Ömer, Süleyman, Osman, Hasan, Hüseyin, Mustafa, Durmuş, Abdullah, Selim, Muharrem, İbrahim, Numan, Yusuf gibi günümüzde de yaygın olan isimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra Durak Ahmed, Dede Mehmed, Baba Ali, Derviş, İvaz gibi çift isimli yahut günümüzde çok tercih edilmeyen bazı isimlerin de kullanıldığı görülmüştür.

Tevcih edilen timarların bazılarında, timarları tasarruf eden kişiler arasındaki akrabalık ilişkilerine dair bilgiler vardır. Nitekim mahlûl kalan bazı timarların tevcihi için yazılan arzlarda önceki timar sahibi ile arz edilen kişi arasındaki kan bağı oğlu, ammazadesi, biraderzadesi veya biraderi gibi ifadelerle defterlerde yer almaktadır. Burada ilkesel olarak başlangıçta timarların ırsî olarak intikal etmediğini de belirtmekte yarar vardır (Beldiceanu, 1985: 65). Ne zamandan itibaren timarların ırsen intikaline müsaade edildiğine dair bir bilgi yok ise de sınır bölgeleri pekâlâ bu uygulamadan muaf tutulmuş da olabilir. Özellikle yurtluk-ocaklık olarak idare edilen sancaklarda timar ve zeametlerin

Ahıska sancağında toplam gelir içerisindeki en yüksek pay Ahıska nahiyesine aittir. Nahiye'nin son olarak ele alınmasının nedeni incelenen defterlerde yıllık timar gelirinin hiç değişmemiş olmasıdır. Nahiye'de bir adet timar, bir adet zeamet ve bir adet de has mevcuttur. Söz konusu has beylerbeyinin hassasıdır ve 900.110 akçe/kuruş ile toplam pay içerisindeki en yüksek oran olan %92,94'e sahiptir. Geliri ikinci sırada olan zeamet ise %5,51'lik oran ile 53.400 akçe/kuruştur. %1,55'lik oran ve 15.000 akçe/kuruşluk gelir ile timar son sırada yer almaktadır. Bu miktar ve oranlar ele alınan üç defterde değişiklik göstermemiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 1914, 1231/1815-1816; DFE. RZ. d., Def. No. 1990, 1233/1817-1818; DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829). Şekil 12'de Ahıska nahiyesinin toplam timar gelirlerinin miktar ve oransal dağılımları verilmiştir. Defterlere göre herhangi bir değişim olmadığından değişim miktarını gösteren çizgi grafik kullanılmamıştır (Şekil 12).

Cebe Yoklama Defterlerinin Kaynak Değerine Dair Bazı Tespitler

Cebe yoklama defterleri yukarıda tahlil edildiği üzere mali bazı kayıtların yanı sıra başka bazı hususlarda da bilgiler ihtiva etmesi

13 Farklı dönemlerde timar gelirlerine göre timar mutasarrıflarının yanlarında kaç tane cebelüyü sefere götürmekle yükümlü oldukları hususunda değişiklikler olsa da netice itibarıyla sefere gidecek timarlı sipahiler gelirlerine göre sefere cebelü götürmekle de yükümlüydüler (Emecen, 1993: 188-189). Buradan hareketle toplam timar gelirleri üzerinden sefere iştirak edecek cebelü sayısı yaklaşık olarak tespit edilebilir.

miras yoluyla intikaline itina gösterilmiştir. Muhtemelen bu durum sınır boylarına münhasır bir uygulamadır. Zira Osmanlı Devleti'nin sınır bölgelerindeki timar ve zeametlerin miras olarak aynı aile içerisinde kaldığına dair örnekler vardır (İnalçık, 2012; 171). Meselenin belirlenen yönü bir yana bırakılacak olursa incelenen defterlerde timarların intikaliyle timarlarda meydana gelen bölünme ile azalması başka bir deyişle timar ve zeametlerin parçalanma sürecine dair bilgilere de ele alınan defterlerden ulaşılabilir.

Yapılan yoklamalar esnasında timarların el değiştirmesinin nedenleri de defterlerden tespit edilebilmektedir. Nitekim çok sayıda kayıta, *bila-veled mahlûlden, fevtinden, terk-i hizmetten, tecdîd-i berat edemediğinden, na-mevcudundan, mahlûlden, kasr-ı yedinden* gibi gerekçelerle timarların başkalarına tevcihi için arzlar verilmiştir. Söz konusu uygulama Osmanlı Devleti tarafından başından beri uygulanagelen idari bir pratiktir (Beldiceanu, 1985: 68). Bu da esasında timarların tevcih sürecinin nasıl işlediğine, yasal prosedürün nasıl olduğuna dair bazı bilgiler vermektedir. Nitekim Osmanlılar, timarları mutasarrıflarının uhdesinden keyfî uygulamalarla alınmasına gayret göstermiştir. Defterlerde değişikliklerin olduğu kısımlarda sıklıkla tesadüf edilen *arz olunmuş* ifadesi timarların tevcih sürecine dair bazı ipuçları vermektedir. Osmanlı Devleti'nde timar tevcihleri için evvela sancakbeyi veya beylerbeyi tarafından merkeze arz olarak bildirilir. Akabinde merkezden gelen berat üzerine timar tevcihi gerçekleşmiş olurdu (Beldiceanu, 1985: 71-75; Erdoğan, 2006: 177-178). Yukarıda geçen ve timarın ref' sebebi olan *tecdîd-i berat* edememe meselesi de muhtemelen bu yasal prosedürle alakalıdır. Burada Osmanlı Devleti'nin *tezkireli timarlara* önem verdiğini göstermektedir. Nitekim tevcih edilen timarların keyfî olarak dağıtılmasının önüne bu şekilde geçilmektedir.

Timar sisteminin askeri fonksiyonun peyderpey azalmasının sonucu olarak devlet, 17. yüzyılın sonlarından itibaren yeni bazı tedbirleri uygulamak durumunda kaldı. Bu da genel olarak timar gelirlerinin doğrudan hazineye aktarılması şeklinde oldu (Aydın, 2001: 71). 18. yüzyılın başlarında Erzurum'da yapılan yoklama neticesinde timar ve köylerin harap olması veya sipahilerin yoklamaya gelmemesi üzerine timar gelirleri doğrudan hazineye aktarıldı. Nakdî ihtiyaçlar artıkça timar gelirlerinin hazineye intikali de bu oranda artmıştır. Ayrıca timar sisteminin ıslahı için Sultan I. Abdülhamid döneminde bazı teşebbüsler olmuştur. Timarlıların sancak dâhilinde ikamete mecbur edilmesi, sefere katılmayanların timarlarının alınması, kadroların dondurulması, alaybeylerinin tevcihlerde ön plana çıkarılması ve suiistimallerin önlenmeye çalışılması da netice vermemiştir (İnalçık, 2012: 172). İncelenen defterlerde de timar ve zeamet gelirlerinin meydana gelen bölünmeler neticesinde gittikçe azalması, bu gelirlerin artık cazibesini yitirdiğini göstermektedir. Şekil 5 ve 6 incelendiğinde toplam gelir içerisinde zeametlerin payının azaldığı buna mukabil timar gelirlerinin arttığı görülecektir. Aynı şekilde timar gelirleri de kendi içerisinde bir azalmaya gitmiştir. Nitekim incelenen son defter olan 2062 numaralı defterde Ude nahiyesinde Ali isimli bir şahsa tevcih edilen timarın 600 kuruş olduğu tespit edilmiştir (DFE. RZ. d., Def. No. 2062, 1244/1828-1829: 22). Muhtemelen ekonominin giderek aynîden nakdîye evrilmesi de timar gelirlerinin cazibesini yitirmesine neden olmuştur (Kılıç, 1997: 1-2).

Sonuç

Bu çalışma kapsamında Ahıska sancağının timar gelirleri incelenmiştir. İncelemede esas alınan üç defterdeki veriler mukayeseli olarak hem nahiye hem de has, zeamet ve timar gelirleri bakımından tahlil edilmiştir. Elde edilen verilerden yıllara göre toplam timar gelirlerinde dalgalanmaların cüzi bir seviyede olduğu söylenebilir. Toplam timar gelirleri içerisinde has gelirleri sabit kalırken zeamet gelirleri sürekli olarak azalmıştır. Buna mukabil timar gelirlerinde sürekli bir artış olmuştur. Timar gelirindeki artış da muhtemelen zeametlerin parçalanarak timarlara dönüşmesi ile ilgilidir. Timar gelirlerindeki sürekli artış, has gelirlerinin sabit kalmasına rağmen oransal olarak timar gelirleri karşısında azalmasına neden olmuştur. Zeamet gelirlerindeki düşüş beraberinde oransal olarak azalmayı getirmiştir.

Zeametler orta düzey devlet memurlarının tasarrufuna verilen topraklardır. Bunların sayısında ve gelirlerinde meydana gelen azalma beraberinde orta gelir grubunun da giderek azalmasına ve alt gelir grubu denilebilecek timarlılara dâhil olmalarına neden olmuştur. Meydana gelen bu değişimin sadece Ahıska sancağında değil Çıldır eyaletinde de görüldüğünü, hatta ülke genelinde yaygın olduğu varsayımından hareketle ülkedeki orta gelir grubunun azalmasının, ülke ekonomisinin gittikçe kötüye gittiğinin bir işareti olarak yorumlamak mümkün gözükmektedir.

Timarlardan sadece timarlı sipahiler faydalanmamaktaydı. Kalelerde görev yapan bazı görevlilerin ücretleri de timar gelirlerinden karşılanmaktaydı. Ahıska ve Azgur kalelerindeki bazı görevlilere ücretleri mukabilinde timar tevcihlerinin yapılması hem merkezi hazineden para harcanmadan ordu mensuplarının maaşlarının ödenmesine hem de üretimde sürekliliğin sağlanmasına zemin hazırlamıştır. Defterlerde sadece timar tahsis edilen görevlilerin yer alması kalelerdeki toplam nefer sayısının, yani asker mevcudunun tespit edilmesine imkân tanımamaktadır. Nitekim Evliya Çelebi'nin Azgur kalesi hakkında bilgiler verirken kalede iki yüz nefer bulunduğundan söz etmesi doğal olarak diğer neferlerinin ücretlerinin nereden aldığını sorusunu beraberinde getirmektedir. Burada da Osmanlı Devleti pratik olarak söz konusu ücretleri ya eyaletin yahut da civar eyalet ve sancakların nakdî gelirlerinden sağlama yoluna gitmiştir. Böylece sınır eyaleti olan Çıldır'da dâimi asker bulundurma yolunda hem timar gelirlerinden hem de sair gelirlerden istifade etmiştir.

Son olarak sancağın toplam gelirlerine Ahıska ve Azgur kalelerindeki görevlilere tahsis edilen timarların da eklenmesi gerekmektedir. Zira hem kalelerdeki görevlilerinin tasarruf ettikleri timarlar için hem de sancaktaki diğer timarlar için tutulan defterlerin ya aynı tarihli ya da yakın tarihli olması bu iddiayı destekler mahiyettedir. Buna göre 1.800.000 akçe/kuruş civarında olan sancağın gelirlerine 150.000 akçe/kuruş civarında Ahıska, ortalama 130.000 akçe/kuruş civarında da Azgur kalesinin timar gelirleri eklendiğinde tahmini ve takribi olarak Ahıska sancağının yıllık ortalama toplam timar gelirinin 2.000.000 akçe/kuruşun üzerinde olduğu söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author have no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi Başkanlık Osmanlı Arşivi Defterhane-i Amire Timar Zeamet (Ruznamçe) Defterleri Def. No. 1885; 1914; 1920; 1938; 1990; 2062.

Telif ve Tetkik Eserler

- Afyoncu, E. (2013). Zeamet. *TDV İslam Ansiklopedisi* (44, 162–164). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Afyoncu, E. (2014). *Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhane-i Amire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aydın, H. V. (2001). Timar Sisteminin Kaldırılması Süreci ve Bazı Değerlendirmeler. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 12(12), 65–104. doi:https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000469
- Barkan, Ö. L. (1979). Timar. *İslam Andiklopedisi (İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati)* (12–1, 286–333). Milli Eğitim Basımevi.
- Batmaz, E. Ş. (1996). Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 7(7), 3–9. doi:https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000162
- Beldiceanu, N. (1985). *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Timar*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Teori Yayınları.
- Bostan, İ. (1991). Azeb. *TDV İslam Ansiklopedisi* (4, 312–313). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çaycıoğlu, S. O. (2021). *Rusya'nın Kafkasya Siyaseti General Paskeviç'in Başkomutanlığı Dönemi (1827–1831)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çelebi, E. (1998). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi* (Cilt 1-II). (K. Zekerîya, S. A. Kahraman, & Y. Dağlı, Çev.) Yapı Kredi Yayınları.
- DiA. (2006). Müstahfiz. *TDV İslam Ansiklopedisi* (32, 109–111). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emecen, F. (1993). Cebelü. *TDV İslam Ansiklopedisi* (7, 188–189). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, E. (2006). Timar Tevcih Sebepleri Üzerine Bir Kaynak Değerlendirmesi. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 19(19), 175–187. doi:https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000362
- Gezer, Ö. (2020). *Kale ve Nefer; Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699–1715)*. Kitap Yayınevi.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnalçık, H. (2012). Timar. *TDV İslam Ansiklopedisi* (41, 168–173). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karabıyık, H. (2019). *12 Numaralı Timar Yoklama Defterine Göre Lefkoşa Kalesi*. N. Hayta, B. Dermirtaş & M. Can. Tarihî İzinde Bir Ömür Prof. Dr. Nuri Yavuz'a Armağan (s. 612–627). Berikan Yayınevi.
- Karabıyık, H. (2020). *12 Numaralı Timar Yoklama Defteri Işığında Girne Kalesi Örneği*. N. Günay, N. Hayta & M. Can. *Tarihin Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. Hale Şıvgın'a Armağan* (s. 691–705). Gazi Kitabevi.
- Kılıç, O. (1997). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*. Ceren Matbaacılık.
- Oğuzoğlu, Y. (1994). Dizdar. *TDV İslam Ansiklopedisi* (9, 480–481). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öz, M. (2010). Tahrir. *TDV İslam Ansiklopedisi* (39, 425–429). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2002). Kuruş. *TDV İslam Ansiklopedisi* (26, 458–459). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sahillioğlu, H. (1986). Zeamet. *İslam Ansiklopedisi (İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati)* (13,476–479). Milli Eğitim Basımevi.
- Svanidze, M. H. (1999). Ahışa (Çıldır) Eyaleti'nde "Defter-i Caba-i" (1694–1732) Verilerine Göre Timarların Yıllık Gelirleri. *XII. Türk Tarih Kongresi*. 3, s. 861–867. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şahin, İ. (2006). Nahiye. *TDV İslam Ansiklopedisi* (32, 306–308). Diyanet Vakfı Yayınları.

Structured Abstract

Within the scope of this study, six Cebe Inspection Registers were examined. Since three of them contain the timars given to the officials in the castles, they contain the timar incomes that can be considered as the timar of the mustahfiz. There were Ahıska and Azgur castles within the Ahıska sanjak. The sanjak of Ahıska and therefore its castle is also important in terms of being the administrative center of the province of Çıldır. The register containing the timar incomes of the soldiers in the Ahıska castle consists of 15 pages. The timar records in the register start from the second page and the fifteenth page is blank. There is information in the register to whom and when the timar was conferred, in which sanjak, sub-district, and village, how much it was worth, and what duty the conferred person performed. Since this information has a financial content, it has been written with a siyakat letter. In addition, if the timar was transferred to someone else, the reason and the date are recorded on the upper side with rik'a or divani writing. The register is dated 1815–1816. Two registers belonging to the Azgur castle were identified. These registers also contain the information mentioned above. The names of both registers are Defter-i Yoklama-i Mustahfizan-i Kal'a-i Azgur. The first register is dated 1813–1814. Although the date of the second register is recorded as 1808–1809 in the archive record, when examined, it was determined that the register was kept in the year 1817–1818. While there is a register about the people who were given a timar in the Ahıska castle, the existence of two registers belonging to the Azgur castle is important in terms of providing a comparison opportunity regarding the changes in the number of people who were assigned a timar.

Apart from the three registers containing mustahfiz timars, the records in the other three registers examined can be defined as the eşkinci timar. The first of these registers was recorded under the name of Defter-i Yoklama-i Liva-i Ahıska and Çıldır. In this register, dated 1815–1816, the timars of Çıldır and Ahıska sanjaks were recorded. Since the study only includes the Ahıska sanjak, the timars belonging to the Çıldır sanjak have not been examined. Unlike the registers mentioned above, there is no information about the duties of the timar mutasarrıfs in these three registers. Starting from the second page, the register consists of forty-one pages. The second register, named Defter-i Yoklama-i Liva-i Ahıska, contains only the information of the timars belonging to the Ahıska sanjak. Starting from the second page, the register consists of 29 pages. The third and last register was recorded as Defter-i Cebe-i Liva-i Ahıska. Starting from the fourth page, the register is 32 pages.